

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	علیانسب، سید ضیاءالدین؛ ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآورنده:	بررسی تطبیقی نشانه‌های قیام حضرت مهدی (عج) در روایات فریقین / سید ضیاءالدین علیانسب؛ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	۳۴۴ ص.
شابک:	978-964-531-341-6
فروست:	مجموعه معارف قرآن و حدیث، ۴۷
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
موضوع:	مهدویت - مطالعات تطبیقی
موضوع:	مهدویت - احادیث
موضوع:	مهدویت - احادیث اهل سنت
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف
رده‌بندی کنگره:	BP224
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴۶۲
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۵۷۷۳۴۹۵

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن گروه «معارف قرآن و حدیث»: ۰۲۵-۳۲۱۱۰۵۶۵

صندوق پستی: ۶۱۷۳-۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: tafsir@maaref.ac.ir

**بررسی تطبیقی نشانه‌های قیام
حضرت مهدی عج در روایات فریقین**

دکتر سید ضیاءالدین علیانسیب
دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه حضرت معصومه ع

مجموعه معارف قرآن و حدیث

۴۷

**بررسی تطبیقی نشانه‌های قیام
حضرت مهدی عج در روایات فریقین**

نویسنده: سید ضیاءالدین علیان‌سب

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

حروفچین: مجتبی لطفی / ویراستار: امیرعباس رجبی

بازبین‌نهایی: احمد احمدی / طراح جلد: سید علی روحانی

ناشر: دفتر نشر معارف / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۶۰/۰۰۰ تومان

شابک: ۶ - ۳۴۱ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

- مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴
- اراک: ۰۸۶-۳۲۲۲۹۰۳۸ ■ ارومیه: ۰۴۴-۳۲۲۵۴۶۴۱ ■ اصفهان: ۰۳۱-۳۲۳۵۱۳۴۱ ■ اهواز: ۰۶۱-۳۲۲۳۸۰۰۰
  - تهران: ۰۲۱-۸۸۹۱۱۲۱۲ ■ خرم‌آباد: ۰۶۶-۳۲۲۲۲۳۷۱ ■ رشت: ۰۱۳-۳۲۳۳۴۵۶۹ ■ زنجان: ۰۲۴-۳۲۳۶۶۴۲۵
  - ایلام: ۰۹۱۰۷۷۵۵۱۸۸ ■ بجنورد: ۰۵۸-۳۲۲۱۲۲۸۳ ■ بندرعباس: ۰۷۶-۳۳۶۱۷۵۵۷ ■ بیرجند: ۰۵۶-۳۲۲۲۴۱۷۹
  - ساری: ۰۱۱-۳۳۲۵۳۰۲۰ ■ شهرکرد: ۰۳۸-۳۲۲۴۳۲۲۲ ■ شیراز: ۰۷۱-۳۲۳۴۴۶۱۴ ■ قزوین: ۰۲۸-۳۳۲۴۰۰۷۶
  - قم: ۰۲۵-۳۷۷۳۵۴۵۱ ■ کرج: ۰۲۶-۳۴۴۳۵۲۹۰ ■ کرمان: ۰۳۴-۳۲۲۳۱۴۶۶ ■ کرمانشاه: ۰۸۳-۳۷۲۳۸۴۱۱
  - گرگان: ۰۱۷-۳۲۲۳۷۸۸۰ ■ مشهد: ۰۵۱-۳۲۲۲۰۱۱۹ ■ یاسوج: ۰۹۱۰۷۷۵۵۱۸۵ ■ یزد: ۰۳۵-۳۶۲۳۰۳۳۱

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

پیامبر اکرم ﷺ در روایتی که جابر بن عبدالله انصاری راوی آن است به بیان نام‌های یکایک معصومان ﷺ و جانشینان پس از خود پرداخت که نخستین آنها امام علی ﷺ و آخرین ایشان امام مهدی ﷺ است.

در آستانه فروپاشی حکومت اموی و تأسیس حکومت عباسیان، فشارهای اموی از ائمه اطهار ﷺ کاسته شد اما با تثبیت حکومت عباسی در اواخر دوره امامت امام صادق ﷺ بار دیگر جو فشار و اختناق بر امامان معصوم ﷺ آغاز گردید، به گونه‌ای که اصحاب نزدیک امام صادق ﷺ با زحمت فراوان به دیدار آن حضرت مشرف می‌شدند. این جو نامیمون روز به روز در هر دوره تشدید می‌شد تا بدان جا که با شهادت امام حسن عسکری ﷺ در سال ۲۶۰ ق فرزند برومندشان امام مهدی ﷺ به امامت رسید و از همان زمان در پس غیبت قرار گرفت و رابطه شیعیان با آن حضرت به واسطه چهار وکیل و نائب خاص ایشان به انجام می‌رسید که یکی در پی دیگری آمدند و رفتند. با رحلت علی بن محمد سمری، آخرین نائب خاص در سال ۳۲۹ ق، دوره غیبت کبری آغازیدن گرفت و اینک جهان در انتظار ظهور آن امام همام است تا با ظهورش زمین را سراسر از عدل و نور خود پر سازد.

در روایات اسلامی از شیعه و سنی برای ظهور آن حضرت نشانه‌هایی بیان شده است. بخشی از این روایات با کاربری تعابیری نظیر: «حتم و محتوم» بیانگر حتمی بودن رخداد این نشانه‌ها است.

حجت الاسلام دکتر سید ضیاءالدین علیان‌سب در این تحقیق کوشیده است تا با تتبع در منابع حدیثی فریقین روایات ناظر به علائم حتمی ظهور را بررسی نماید و از راهنمایی و مشاوره

استادان ارجمند حجج اسلام: دکتر محمدعلی مهدوی راد و دکتر سید رضا مؤدب در به ثمر رسیدن این تحقیق سود برد.

این اثر در سه فصل سامان یافته است؛ فصل نخست به کلیات و مفاهیم اختصاص دارد، در فصل دوم به واکاوی تعداد علائم حتمی و روایات آن پرداخته شده است و در فصل سوم نقاط اشتراک و افتراق محتوای روایات فریقین در نشانه‌های حتمی ظهور مورد بررسی قرار گرفته است. معاونت پژوهشی دانشگاه در پایان از تلاش‌ها و زحمات علمی نویسنده محترم و اساتید گرامی راهنما و مشاور و همچنین استادان ارجمند: حجت الاسلام دکتر روح الله شاکری و دکتر نعمت‌الله صفری فروشانی که داوری این کتاب را بر عهده داشتند و همه عزیزانی که در انتشار این اثر نقش آفرین بودند به ویژه حجج اسلام: دکتر محمدهادی منصوری مدیر محترم گروه پژوهشی قرآن و حدیث و دکتر علی سراقی کارشناس گرامی این گروه و نیز جناب آقای دکتر سید سعید روحانی مدیر محترم امور پژوهشی و همکاران ساعی‌شان کمال تشکر و قدردانی را داشته و از خوانندگان فرهیخته انتظار ارائه نکته‌سنجی‌ها و نظرات ارزشمندشان در غنابخشی به این اثر در چاپ‌های آینده را دارد.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه ۱۵

فصل یکم:

کلیات و مفاهیم

(۹۰ - ۷)

الف) کلیات	۱۹
۱. مباحث مقدماتی	۱۹
۲. ضرورت و اهداف تحقیق	۲۰
۳. پیشینه بحث	۲۱
۴. ارزیابی منابع	۲۳
۵. جایگاه امام مهدی <small>عج</small> و نشانه‌های ظهور در هندسه دین	۲۵
۶. معیار ارزیابی روایات نشانه‌های قیام امام مهدی <small>عج</small>	۲۸
یک. بررسی سندی حدیث	۲۹
دو. بررسی متن حدیث	۳۰
اول. موافقت با قرآن	۳۱
دوم. موافقت با سنت	۳۲
سوم. مسلمات دینی و مذهبی	۳۳

۳۳	چهارم. موافقت با عقل
۳۴	پنجم. موافقت با مسلمات علمی
۳۵	ششم. موافقت با حس و تجربه
۳۵	هفتم. موافقت با مسلمات تاریخی
۳۶	هشتم. جانب‌داری سیاسی، کلامی و فقهی
۳۸	ب) مفاهیم
۳۸	۱. چپستی مطالعه تطبیقی
۳۹	۲. فریقین (تشیع و اهل سنت)
۴۳	۳. حدیث
۴۴	۴. روایت
۴۶	۵. علائم
۴۸	۶. آیه
۵۰	۷. خروج
۵۱	۸. ظهور
۵۱	۹. بعث
۵۲	۱۰. قیام
۵۶	۱۱. ملاحم
۵۶	۱۲. فتن
۵۷	۱۳. اشراف الساعة
۶۱	۱۴. آخرالزمان
۶۳	۱۵. حتم (محتوم)
۶۴	۱۶. شرایط ظهور
۶۶	۱۷. ارزیابی دیدگاه مرحوم صدر
۶۸	۱۸. پاره‌ای از شرایط ظهور
۷۰	انواع دسته‌بندی علامت‌ها
۸۰	ج) پیامدهای تربیتی - اجتماعی علائم حتمی ظهور
۸۱	۱. حق خواهی و حق‌مداری
۸۴	۲. باطل‌گریزی
۸۶	۳. امیدبخشی

۴. جنبه‌های امتحانی نشانه‌های ظهور و ثبات قدم در فتنه‌ها ۸۷

۵. نزدیک شمردن قیام حضرت ۸۸

۶. برنامه‌ریزی کلان ۸۹

فصل دوم:

تعداد علائم حتمی و روایات آن

(۹۱-۱۲۶)

الف) تعداد احادیث حاکی از حتمیت علائم ۹۳

۱. واژه‌های کلیدی و شاخص‌های شناخت علائم حتمی در روایات ۹۳

یک. بیان علامت با واژه «محتوم» ۹۳

دو. بیان علامت با واژه «حتم» ۱۰۵

سه. تعبیر به «لاید» ۱۰۶

چهار. تعبیر با «حتی» ۱۰۷

ب) حتمیت پنج نشانه ۱۱۱

۱. تعداد نشانه‌های حتمی در روایات ۱۱۱

۲. بررسی حتمی بودن نشانه‌ها ۱۱۳

نشانه اول: یمانی ۱۱۳

نشانه دوم: سفیانی ۱۱۳

نشانه سوم: صیحه یا ندای آسمانی ۱۱۴

نشانه چهارم: قتل نفس الزکیه ۱۱۵

نشانه پنجم، ششم و هفتم: خسف ۱۱۵

نشانه هشتم: دجال ۱۱۶

نشانه نهم: اختلاف بنی‌العباس ۱۱۸

نشانه دهم: نزول حضرت عیسی علیه السلام ۱۱۸

نشانه یازدهم: فریادی در ماه رمضان ۱۱۹

نشانه دوازدهم: خروج آتشی از عدن ۱۲۰

نشانه سیزدهم: ظهور دستی در آسمان ۱۲۱

نشانه چهاردهم: دخان (دود) ۱۲۲

۱۰ □ بررسی تطبیقی نشانه‌های قیام حضرت مهدی عج در روایات فریقین

- نشانه پانزدهم: ظهور خورشید از مغرب ۱۲۲
نشانه شانزدهم: واقعه احجار الزیت ۱۲۴

فصل سوم:

اشتراک و افتراق محتوای روایات فریقین در نشانه‌های حتمی

(۱۲۷ - ۳۲۲)

- الف) یمانی ۱۲۹
۱. اهمیت پژوهش درباره یمانی ۱۲۹
  ۲. حتمیت قیام یمانی در منابع فریقین ۱۳۰
  ۳. حتمیت یمانی در منابع اهل سنت ۱۳۴
  ۴. نام یمانی ۱۳۶
  ۵. القاب یمانی ۱۳۸
  - یک. یمانی ۱۳۸
  - دو. منصور یا منصور یمانی ۱۳۹
  - سه. الخلیفة الیمانی ۱۴۱
  - چهار. قحطانی ۱۴۱
  ۶. پرچم یمانی، پرچم هدایت ۱۴۳
  ۷. زمان قیام یمانی ۱۴۸
  - یک. رابطه زمانی قیام یمانی و سفیانی ۱۴۸
  - دو. رابطه زمانی یمانی و خراسانی ۱۵۰
  ۸. مکان قیام یمانی ۱۵۵
  ۹. اقدامات یمانی ۱۵۶
  - یک. دعوت مردم توسط یمانی به سوی مذهب حق اهل بیت ع ۱۵۷
  - دو. هم‌پیمانی با خراسانی ۱۵۷
  - سه. جنگ و درگیری با سفیانی ۱۵۷
  - چهار. فتوحات یمانی ۱۵۹
  ۱۰. فرجام جنبش یمانی ۱۶۰

۱۶۳.....	ب) سفیانی
۱۶۳.....	۱. سفیانی، حقیقت یا نماد
۱۶۶.....	۲. نمای کلی روایات سفیانی در منابع فریقین
۱۶۹.....	۳. نام سفیانی
۱۷۲.....	۴. نسب سفیانی
۱۷۳.....	۵. صفات سفیانی
۱۷۵.....	۶. تعداد سفیانی
۱۷۶.....	۷. پرچم سفیانی
۱۷۹.....	۸. دین سفیانی
۱۸۴.....	۹. مکان خروج سفیانی
۱۸۷.....	۱۰. زمان خروج سفیانی
۱۹۱.....	۱۱. مدت حکومت سفیانی
۱۹۳.....	۱۲. تصرفات و جنگ‌های سفیانی
۲۱۴.....	۱۳. انواع جنایات سفیانی
۲۱۷.....	۱۴. اهداف جنایات سفیانی
۲۲۱.....	۱۵. وجوب فرار از سفیانی به سوی مکه
۲۲۲.....	۱۶. فرجام سفیانی
۲۲۶.....	ج) خسف بیداء
۲۲۶.....	۱. مفهوم خسف و بیداء
۲۲۷.....	۲. خسف بیداء در قرآن
۲۲۸.....	۳. بررسی حتمیت خسف در روایات
۲۲۹.....	۴. مقصد سپاه خسف
۲۳۰.....	یک. شهر مدینه
۲۳۳.....	دو. شهر مکه
۲۳۴.....	سه. شخص مهدی <small>علیه السلام</small>
۲۳۶.....	چهار. آمدن امام <small>علیه السلام</small> به بیداء
۲۳۸.....	۵. زمان خسف
۲۴۵.....	د) قتل نفس زکیه
۲۴۵.....	۱. حتمیت قتل نفس زکیه

۲. معنای نفس زکیه ۲۴۷
۳. نام نفس زکیه ۲۴۸
۴. القاب نفس زکیه ۲۴۹
- یک. نفس زکیه ۲۴۹
- دو. زکی بریء ۲۵۰
- سه. النفس ۲۵۰
- چهار. نفس حرام ۲۵۱
- پنج. النفس الطیبه الزکیه ۲۵۲
- شش. الدم الحرام ۲۵۲
- هفت. جوانی از آل محمد ع ۲۵۳
۵. نسب نفس زکیه ۲۵۴
- یک. نفس زکیه از خاندان قریش ۲۵۴
- دو. از خاندان پیامبر ع ۲۵۴
- سه. از خاندان پیامبر ع و فرزند حسن ۲۵۵
- چهار. از خاندان امام حسین ع ۲۵۵
۶. هدف نفس زکیه ۲۵۷
۷. زمان شهادت نفس زکیه ۲۵۸
۸. مکان شهادت نفس زکیه ۲۶۱
- هـ) ندای آسمانی ۲۶۴**
۱. ندا و صیحه در قرآن ۲۶۴
۲. واژگان و اصطلاحات ندای آسمانی در روایات فریقین ۲۶۵
۳. هدف از اعلان ندا ۲۶۷
- یک. شناساندن حضرت قائم ع به جهانیان ۲۶۷
- دو. بشارت مؤمنان و عذاب کافران و منافقان ۲۶۷
- سه. اتمام حجت بر همگان ۲۶۸
- چهار. ایجاد رعب و وحشت در دل دشمنان امام ع ۲۶۸
۴. ندادهنده ۲۶۹
۵. مکان ندای آسمانی ۲۷۰

۲۷۲.....	۶. زمان ندای آسمانی.....
۲۷۷.....	موارد اشتراک و افتراق روایات فریقین در زمان ندا.....
۲۷۷.....	۷. حوادث قبل از ندای آسمانی.....
۲۷۸.....	یک. اختلاف بنی عباس در حکومت.....
۲۷۹.....	دو. نشانه‌ای در ماه رجب.....
۲۸۰.....	سه. ظاهر شدن دستی در آسمان.....
۲۸۱.....	چهار. سختی، ترس، مرگ و کشتارهای وحشتناک.....
۲۸۲.....	پنج. یأس و ناامیدی.....
۲۸۲.....	شش. خروج سفیانی و اقدامات او.....
۲۸۲.....	هفت. ظهور فتنه و خاموش نشدن آن.....
۲۸۳.....	هشت. وقوع خسف قبل از ندا.....
۲۸۴.....	نُه. مواجهه سپاه حضرت مهدی <small>علیه السلام</small> و سفیانی.....
۲۸۴.....	ده. قتل نفس زکیه.....
۲۸۵.....	۸. تعداد نداء.....
۲۸۶.....	۹. مخاطبان ندای آسمانی.....
۲۸۸.....	یک. شنیده شدن ندا توسط اهل شرق و غرب.....
۲۸۸.....	دو. شنیده شدن ندا توسط تمام اهل زمین.....
۲۸۹.....	سه. شنیده شدن ندا توسط تمام جانداران.....
۲۹۰.....	چهار. همگانی بودن ندای آسمانی.....
۲۹۱.....	۱۰. محتوای ندا.....
۲۹۱.....	یک. محتوای اخباری.....
۲۹۱.....	۱. معرفی امام مهدی با نام و نسب.....
۲۹۶.....	۲. بیان امارت و حکومت مهدی <small>علیه السلام</small> .....
۲۹۸.....	۳. معرفی اهل حق و رهبری آنان.....
۳۰۰.....	۴. معرفی توصیفی امام مهدی <small>علیه السلام</small> .....
۳۰۱.....	۵. خبر دادن از ظهور مهدی <small>علیه السلام</small> .....
۳۰۱.....	۶. خبر از پایان حکومت جباران.....
۳۰۱.....	دو. محتوای انشایی.....

۱. دستور حرکت به سوی مکه ۳۰۲
۲. دستور به پیروی از حضرت مهدی علیه السلام ۳۰۲
۳. اطاعتش کنید: «أطیعوا» ۳۰۲
۴. دستور قیام به حضرت مهدی علیه السلام ۳۰۴
۵. بازداشتن از قتل و خونریزی ۳۰۴
۱۱. آثار و پیامدهای ندای آسمانی ۳۰۵
- یک. آثار و پیامدهای ابتدایی ندای آسمانی بر مخاطبان ۳۰۵
۱. کرنش و ایمان ابتدایی ۳۰۵
۲. بیرون آمدن دختران پرده‌نشین ۳۰۷
۳. بیدار شدن خفتگان، ترسیدن بیداران و ایستادن نشستگان ۳۰۷
- دو. واکنش‌های واقعی ۳۰۸
۱. خروج حضرت مهدی علیه السلام ۳۰۸
۲. واکنش مؤمنان و کافران ۳۰۹
۳. ندای ابلیس ۳۱۰

منابع و مأخذ

(۳۲۳ - ۳۴۴)

مقدمه

ذات مقدس الهی که منشأ تمامی نیکی‌ها و برکات است جهان را آفرید و انسان را به خلافت الهی مفتخر ساخت و امانت غیر قابل تحمل بر آسمان‌ها و زمین را بر دوش او نهاد. آنگاه خدای رحمان در میان امت‌ها، پیامبرانی برگزید و حضرت محمد ﷺ را خاتم ایشان قرار داد که رسول مهربانی با خلق عظیم و دلسوزی غیر قابل وصفی برای هدایت انسان‌ها، رحمت الهی را متجلی می‌ساخت. امر هدایت امت پس از رحلت رسول خدا ﷺ به جانشینان آسمانی آن حضرت واگذار گردید. ائمه هدی ﷺ یکی پس از دیگری، تمام تلاش خود را برای هدایت و سعادت بشر به کار بستند تا اینکه دوازدهمین امام معصوم ﷺ و آخرین ذخیره الهی در پس پرده غیبت نهان شد. از آن پس، جویندگان سعادت از وجود پرفیض آن حضرت مانند خورشید در پشت ابر، بهره‌مند می‌شوند؛ تا آنگاه که حضرتشان با ظهور و قیام خود، جهان را از عدل و قسط پر سازد، بعد از آنکه از ظلم و جور پر شده است.

بر اساس اخبار غیبی منقول از رسول خدا ﷺ و امامان معصومین، پیش از قیام حضرت موعود ﷺ نشانه‌های متعددی به وقوع خواهد پیوست. این نشانه‌ها بر اساس احادیث معصومان ﷺ در دو دسته کلی قرار می‌گیرند: احادیثی که از نشانه‌های حتمی خبر می‌دهند و احادیثی که موضوعشان بیان نشانه‌های غیر حتمی است.

این نوشتار، با جستجوی نشانه‌های حتمی قیام حضرت قائم ﷺ در منابع شیعه و اهل سنت پنج نشانه معروف: خروج یمانی، سفیانی، فرو رفتن لشکر سفیانی در منطقه بیداء، قتل نفس زکیه (۱۵ روز پیش از قیام حضرت) و روایات ندای آسمانی را به صورت سندی و محتوایی مطالعه کرده و نقاط اشتراک و افتراقات روایات را روشن ساخته است.

۱۶ □ بررسی تطبیقی نشانه‌های قیام حضرت مهدی عج در روایات فریقین

با سپاس از خدای متعال و عنایات ائمه اطهار علیهم‌السلام در انجام این اثر، لازم است از ریاست و همکاران محترم دانشگاه معارف اسلامی به خصوص معاونت پژوهشی و مدیریت محترم گروه پژوهشی معارف قرآن و حدیث جناب حجت الاسلام دکتر محمدهادی منصوری سپاسگزاری کنم. از آنجا که سامان یافتن این اثر، مرهون ارشاد و راهنمایی اساتید برجسته و نکته‌سنجی‌های عالمانه ایشان است، لازم می‌دانم به‌طور ویژه از محضر حجت الاسلام جناب آقای دکتر محمدعلی مهدوی‌راد، حجت الاسلام جناب آقای دکتر سید رضا مؤدب و حجت الاسلام جناب آقای دکتر جواد جعفری تشکر کنم.

امیدوارم با هدیه این اثر به روح مقدس صدیقه طاهره حضرت زهرا رضیه‌الله‌عنه مشمول عنایات اهل بیت علیهم‌السلام عصمت به‌ویژه حضرت مهدی عج قرار گیرم.

سید ضیاءالدین علیان‌سب

پاییز ۱۳۹۸